

Interdiocesaan Pastoraal Beraad

Guimardstraat 1, 1040 Brussel - tel. 02/507 05 87 - ipb@interdio.be - www.ipbsite.be
 Rek. BE94 7845 8328 8914

Forum 4 juni 2016

Amoris Laetitia

Welke hoopvolle perspectieven openen zich?

Inleiding prof. em. Roger Burggraeve, moraaltheoloog

Als moraaltheoloog heb ik jarenlang geleefd in een spanning met de hiërarchie van de Kerk. Niet publiek maar in mijn persoonlijke geweten want regelmatig waarschuwde men (o.a. de aartsbisschop en mijn decanen) mij uitdrukkelijk dat ik moest opletten met wat ik schreef en publiceerde om een veroordeling te vermijden. Het is de eerste keer, en dat is niet zonder emotie, dat je als moraaltheoloog met je Kerk, je leiders, je bisschoppen, je mensen samen op stap gaat, ook al kan je op bepaalde punten nog van mening verschillen, en toch niet meer dat gevoel krijgt dat je vanuit een polariteit moet denken. Dit wil niet zeggen dat ik niet kritisch blijf.

Inleiding

Welke hoopvolle perspectieven openen zich i.v.m. huwelijk en gezin en relaties? Ik vooronderstel het 'interpretatiekader' dat mgr. Bonny geschetst heeft, met aandacht voor inspirerende uitdagingen, zonder de 'problematische' aspecten uit de weg te gaan.

1. Reflectie bij de globale benadering AL

Globaal: pleidooi voor een eerlijke en open, contextuele hermeneutiek.

De exhortatie begint met een hermeneutische aanduiding. Hoe we moeten denken, discussiëren, op stap gaan, pastoraal maar ook theologisch in de universele Kerk in verhouding tot de maatschappij.

Verrassend is dat er op bepaalde punten en plaatsen in de tekst –maar ze zijn heel geïsoleerd- '**zwerfstenen**' of '**weerbarstigheden**' opduiken, die met de globale hermeneutiek in spanning staan, in tegenspraak zijn. Door bepaalde mensen van de eerder behoudende kant kan dit gebruikt en misbruikt worden om zaken te blokkeren als er bv. een andere paus komt met andere autoriteiten. Hopelijk gebeurt dit niet.

Er zijn drie elementen die zorgen oproepen.

Ten eerste wordt er in nr. 297 gezegd: 'Als iemand pronkt met een objectieve zonde alsof die deel zou uitmaken van het christelijk ideaal, of iets anders zou willen opleggen dan wat de Kerk leert, dan mag hij of zij dit nooit pretenderen te onderrichten of te verkondigen, waardoor men zich afscheidt van de gemeenschap'. Dit is niet de stijl van de paus, maar het staat er wel. Deze tekst slaat ook op de pastores. Terwijl het helemaal niet klopt met de globale benadering om in het verhaal, in de realiteit met erkenning van de stappen en de groei op weg te gaan.

Ten tweede, de herhaalde *verdediging van Humanae Vitae* (natuurlijke geboorteregeling). De Kerk blijft geobsedeerd door Humanae Vitae. Het wordt tijd dat we daar van af stappen. Ik zeg niet dat de exhortatie geen poging doet, want in verband met vruchtbaarheid legt de paus eerder het accent op verantwoord ouderschap. Dat is de ruimte die hij creëert, maar hij kan niet langs het andere. Een

Conferentie gegeven door prof. em. Roger Burggraeve op het IPB-Forum van 4 juni 2016 met commentaar bij de powerpointpresentatie

referentie naar *Humanae Vitae* blijft toch maar opduiken, tot drie keer toe. De hardste referentie staat in nr. 80 (ook in nr. 82): ‘Geen enkele genitale act tussen man en vrouw mag deze betekenis (van openheid voor vruchtbaarheid) weigeren, zelfs als er voor een of andere reden niet altijd nieuw leven uit voortkomt’. Vanuit een bepaalde hoek probeert men *Humanae Vitae* altijd weer te stellen. Elke seksuele act moet open staan voor vruchtbaarheid. Terwijl dit al in kritiek is gebracht in *Gaudium et Spes*, door het Concilie zelf en de commentaren bij verantwoord ouderschap waar men zegt dat het huwelijk als geheel open staat voor kinderen en niet elke act. Op andere plaatsen bv. nr. 68 staat er wel dat er een ‘intrinsieke band is tussen liefde en het verwekken van nieuw leven’ als geheel. Maar we moeten ons ervan bewust zijn dat er toch elementen in de tekst staan die heel moeilijk hanteerbaar zijn in de pastoraal. Omdat het door mensen zo niet beleefd wordt en omdat het niet klopt.

Ten derde. Met een grote vanzelfsprekendheid is vanaf het begin van de synode kritiek of argwaan t.o.v. de **genderideologie** ingebracht ter verdediging van de heteroseksuele basis van het huwelijk als gezinsoriëntatie om te vermijden dat er een egalisering of een assimilatie, een gelijkstelling zou zijn tussen same-seks-verbintenissen en het huwelijk. Nr. 251 van de tekst zegt dat er ‘geen enkele gelijkenis of analogie’ kan zijn. Er is geen enkele vergelijking mogelijk. Het is onvoorstelbaar dat dit hier staat. Dat deze koppels mekaar liefhebben, dat ze duurzaam kunnen samenleven, dat ze verantwoordelijkheid voor kinderen kunnen dragen, wordt hier onder tafel gevaagd. Er is jammer genoeg onvoldoende weerwerk geboden op de synode, ter verdediging van **het huwelijksgezin** en de voorkeur die wij als christenen, als katholieken hebben voor het huwelijksgezin. Uiteraard denkt niemand van ons om te egaliseren. Maar dat er een vergelijking is, dat er een verbinding is, dat er kwaliteiten zijn die herkenbaar zijn en het erkennen van wat in die andere relatie aanwezig is, is een andere ervaring die we hebben. Die moet gehonoreerd worden maar dat wordt door de benadering in de tekst moeilijk gemaakt.

Buiten de discussie over homoseksualiteit is er een dieper probleem in de benadering van de Kerk. Alhoewel de paus op een zeer onbevungen manier over liefde en seksualiteit schrijft en over vruchtbaarheid en gezin, verdedigt hij het zeer traditionele gezin en hij doet dat traditioneel, over de ‘vader- en moederrol’. We moeten als Kerk ophouden te spreken over genderideologie want dat verhindert om eerlijk, wetenschappelijk, filosofisch en cultureel te discussiëren over wat eronder zit. Vanaf het ogenblik dat men zegt dat het een ideologie is, kan men er niet meer over praten, want men moet het verwerpen.

Er zijn enerzijds de seksuele verschillen, de beleving van man-vrouw zijn en anderzijds de sociale, culturele interpretatie. Men suggereert in de kritiek op de genderideologie dat men in de cultuur het verband tussen de seksuele verschillen en man-vrouw zijn, moeder-vader zijn volledig heeft losgemaakt. Dat is niet juist. Bv. kinderen die geboren worden met een onbepaald geslacht. Men wordt nu voorzichtig om operatief in te grijpen omdat men eerst wil weten hoe de hormonale ontwikkeling zal plaats grijpen zodanig dat men weet hoe een kind op twaalf jaar zich voelt. Dit heeft niets met cultuur te maken. Dit heeft te maken met hoe iemand zich van binnen voelt. De transgenderproblematiek kan niet zo maar als een sociaal-cultureel probleem van tafel gevaagd worden. Er zit veel meer onder. Ik vind dit een zeer delicaat punt. Het wordt als een evidentie gesuggereerd dat de genderideologie onder kritiek moet geplaatst worden want anders wordt man-vrouw zijn, vader-moeder zijn louter cultureel. En van daaruit gaat men met grote onbevungenheid, met grote onnadenkendheid de vader-moederrollen gekoppeld aan de traditionele interpretaties verder als norm plaatsen. Dat is het probleem, niet zozeer de homoseksualiteit.

Als men de teksten leest bv. het hoofdstuk over de vruchtbaarheid, over de moeder worden fantastische dingen gezegd. Aan de vaderrol wordt vanuit een zeer traditionele manier aandacht besteed die daardoor de traditionele moederrol versterkt. Er is geen enkele aandacht voor de flexibiliteit in onze eigen ervaringen hier maar ook elders. Bij de Afrikanen is daarrond ook een grote ontwikkeling bezig. We moeten voorzichtig zijn dat we vanuit onze verdediging van het huwelijksgezin met een radicale kritiek op de genderideologie niet in de val trappen van een puur traditionele interpretatie van man-vrouwrol, van vader-moederrol. Misschien is dat wel het moeilijkste. Want dat is in de Kerk gekoppeld aan het recht van kinderen op ouders, het recht van kinderen op een vader en een moeder in de traditionele zin.

Dat doet niets af aan het feit dat binnen het kader van het huwelijksgezin de hermeneutiek van groei, van aandacht voor het geweten, van dynamiek, van andere visie op seksualiteit en liefde in de lijn van

Vaticaanum II werkelijk ontwikkeld wordt en een stap vooruit wordt gezet. Maar het is binnen een bepaald kader. We zullen in de pastoraal en in onze reflectie het spanningsveld met de niet-traditionele opvattingen, de verschuivingen daarin au serieux moeten nemen.

2. Globale visie op huwelijk & gezin

a. Heilshistorische visie op huwelijk

De paus herhaalt de heilshistorische visie op het huwelijk vanuit de synodes, hij voegt er niets aan toe.

Originele huwelijk

Namelijk het idee dat God oorspronkelijk het huwelijk bedoeld heeft tussen man en vrouw en dat het een scheppings sacrament is, in de katholieke traditie zeer belangrijk. Terwijl de andere sacramenten zoals doopsel, vormsel, priesterschap, biecht, sacrament voor de zieken de uitdrukking zijn van de bovennatuurlijke heilsorde behoort het sacrament van het huwelijk tot de schepping. We delen allemaal in de ervaring van man-vrouw, van het gezin. Dat is het basisgegeven, het scheppingsgegeven waarin mensen hun ervaring met elkaar kunnen delen. Wat heel cruciaal is voor de interpretatie van de onverbreekbaarheid.

Een tekst zoals die van de paus legt niet de theologische problemen voor die eronder zitten. De paus kiest duidelijk voor een inductieve benadering van de kwestie van de onverbreekbaarheid, terwijl in de Kerk er een dubbele stelling is. Nl. de onverbreekbaarheid is door God en door openbaring van Jezus ingesteld en zit niet in de scheppingsrealiteit van het huwelijk. Anderzijds zegt Thomas van Aquino dat de onverbreekbaarheid uit het huwelijk groeit als scheppingswerkelijkheid, als natuurwerkelijkheid. Onverbreekbaarheid is iets wat alle mensen van binnenuit, in de beleving en in de dynamiek van de beleving van de integrale liefde ontdekken. Dit komt niet van buitenaf. Dus in bepaalde stellingen, tot in het kerkelijk recht toe wordt onverbreekbaarheid van buiten af via goddelijke weg, via openbaring, via de heilsgeschiedenis opgelegd en volgens de andere benadering is het iets wat mensen ervaren en ontdekken als men liefde ontwikkelt.

Historische huwelijk

Men heeft ook aandacht voor het historische huwelijk. Mozes wordt hier spijtig genoeg de grote schuldige, wat jammer is voor de dialoog met het jodendom. Want het jodendom wordt beschuldigd als diegene die de scheidingswetten heeft ingevoerd. Dit is niet helemaal correct t.o.v. het historisch jodendom en t.o.v. de Bijbel. Dit is in ons voordeel bedacht.

Verloste huwelijk

Jezus keert terug naar de scheppingsoorsprong en geneest en verheft het huwelijk. Interessant is dat hij inhoudelijk niets aan het huwelijk toevoegt. De inbreng van Christus is genezing, is verlossing en van daaruit kan hij het verheffen tot sacrament.

In die context heeft de paus veel aandacht voor de **'onvolmaaktheid'** van het feitelijke huwelijk (nrs. 72, 73, 78, 113, 122, 134, 238, 296, 320). Heel opvallend is dat de paus bijna nooit meer de term 'zonde' gebruikt.

b. Antropologische-theologische visie op gezin

De paus doet dit vanuit de commentaar op psalm 128 over de weldaad van het gezinsleven, de arbeid en de wet van de tederheid en verbindt dit telkens opnieuw met **'huiskerk'**. Jammer genoeg is er te weinig kritische input t.o.v. het begrip 'huiskerk'. De paus zegt dat het geen romantische benadering is want de weg van het gezin is niet zonder bloed en tranen. Er is veel geweld in en tegen gezinnen, migratie, werkloosheid enz. die de huiskerk van binnen en van buitenaf bedreigen. Hij voegt er ook de relativering van het gezin aan toe met referentie naar de Bijbel, Mt 12 en Lc 8. Vandaar dat hij naar Jezus verwijst. Wanneer iemand tegen Jezus zegt 'Uw moeder en uw broers staan te wachten' antwoordt Hij, 'Wie zijn mijn moeder en mijn broers...?' 'Dat zijn diegenen die luisteren naar het Woord'. Dus in de evangelische boodschap zit ook een relativering van het gezin.

c. **Huwelijksliefde (hoofdstuk 4, kernhoofdstuk, met hoofdstuk 5)**

Ik zou voorstellen om dit hoofdstuk als een apart boekje te publiceren om aan trouwers of samenwonenden in hun huwelijksvoorbereiding te geven. Omdat het geschreven is zonder rekening te houden met wat in *Humanae Vitae* en in *Gaudium et Spes* is gezegd en wat de moeilijke punten zijn. Het is zeer onbevungen geschreven vanuit een commentaar op **1 Kor 13**, waarin men ziet hoe liefde een werkwoord is, wat er allemaal aan vast zit en hoe liefde tussen man en vrouw veel kan leren vanuit de ervaring van Paulus. Het gaat over het proces, de dynamiek van de liefde. ‘Dagelijkse liefde’: geduldig, gediensig, niet jaloers, niet ijdel, niet ruw, edelmoedig, niet wraakzuchtig, vergevingsgezind, blij om de ander, verdraagzaam, betrouwbaar en hoopvol, ‘doorstaat alles’.

Men kan dit evengoed **buiten het huwelijk toepassen** op niet-huwelijkse relaties, op lesbische en homoseksuele relaties, op post-huwelijkse relaties. Er zit hier heel wat potentieel in.

Verrassend is dat in dit hoofdstuk enkel op het einde een referentie naar de synode zit. Thomas van Aquino wordt hier ter sprake gebracht om over het huwelijk te schrijven als **vriendschapsliefde**. De paus verwijst amper naar Bénédictus met zijn idee van ‘eros agapè’ en verwijst helemaal niet naar de huwelijksliefde via het begrip ‘agapè’. Hij vindt dit waarschijnlijk iets te hoog gegrepen. Hij probeert het huwelijk toegankelijk te maken via het idee van Thomas van Aquino die teruggaat op Aristoteles die het over vriendschap heeft. Volgens Thomas moet men twee perspectieven aanhouden, wil men de seksualiteit van de mens verstaan. Het eerste perspectief is ‘quoad naturam’. Seksualiteit is een drang, een drift. Een drift om niet alleen zichzelf te laten overleven, maar ook de soort (cf. seksualiteit bij dieren). Op vlak van de natuur, in zijn (Thomas van Aquino) beperkte kennis van de biologie is seksualiteit gericht op procreatie. De paus verwijst uitdrukkelijk naar Pius XI die het idee van Thomas van Aquino, dat het huwelijk in zijn meest specifieke menselijke zin, de vriendschapsliefde is uithaalde. Het tweede perspectief is ‘Quoad speciem’. Het meest eigene, het meest specifieke van de seksualiteit is dat ze bedoeld is om liefde, om vriendschap te realiseren. Want voor Thomas is de liefde van de vriendschap wederkerigheid, vertrouwen, de overgave, niet gedwongen zijn. Er is geen enkele morele plicht die kan verplichten om te trouwen. En ook in de liefde is er weinig normatief. Is er mededeelbaarheid, is er discussie, is er gesprek, is er ook ervaring van verschil. Het is heel merkwaardig dat de paus in zijn stuk over huwelijksliefde voortdurend naar Thomas van Aquino als vriendschapsliefde verwijst, nl. zeven keer. De paus herstelt de thomistische visie op seksualiteit in ere. Thomas van Aquino heeft ons geleerd om op een veelzijdige manier naar seksualiteit te kijken. Zelfs Thomas geeft toe dat als men de homoseksualiteit zou bekijken vanuit quoad speciem, zelfs dan er iets te zeggen is over vriendschap. Als de seksualiteit op specifiek menselijk vlak, omwille van de vriendschapsliefde is, kan men van daaruit ook iets zeggen over homoseksuele liefde. De paus stelt de vriendschapsliefde in zijn benadering heel centraal, waardoor hij op een vrij menselijke, herkenbare manier spreekt over huwelijksliefde. Hoofdstuk 4 is zeer leesbaar voor iedereen. Er zitten wel een aantal traditionele elementen in. Maar het traditionele element van man-vrouwverhouding is in dit hoofdstuk eigenlijk niet aanwezig. De man-vrouwrollen komen ter sprake in het volgende hoofdstuk over de vruchtbare liefde.

De vriendschapsliefde is ook een transformatieproces van onze begeerte, van onze passies, niet een externe normativiteit maar de ‘secundum rationem’, het vermenselijken van de gave van God in onze passies, in onze begeerten. Vandaar dat de paus aandacht besteedt aan de transformatie vanuit Thomas van Aquino en vanuit Aristoteles. Deze benadering is de echte basis voor al ons denken over onontbindbaarheid, **onverbreekbaarheid**.

Gelukkig heeft men op de synode de juiste exegeten gehad om te wijzen op de juiste interpretatie van Mc 10 en Mt 19. Volgens Augustinus staat er in de Schrift: ‘Wat God heeft verbonden, **kan** de mens niet scheiden’. Terwijl dit volgens de exegeten niet de evangelische teksten zijn maar wel: ‘Wat God heeft verbonden, **mag** de mens niet scheiden’. Thomas zegt uitdrukkelijk niet ‘kan’, maar ‘mag niet gescheiden worden’, want dan raakt men aan het intieme wezen van de liefde die van binnenuit onverbreekbaar is. Men krijgt de morele opdracht om daarvoor respect op te brengen en dit te bevorderen. Ik vind het belangrijk, ook in onze huwelijkspastoraal, dat we heel goed weten dat we vanuit de Bijbel niet de weg van ‘het kan niet’, maar wel de weg van ‘het mag niet’ moeten gaan. Dat de onverbreekbaarheid een dynamiek van de liefde zelf is die God in de schepping van het hart van de

mens gelegd heeft, in het verlangen maar ook in het effectief maken van het verlangen naar duurzaamheid die onverbreekbaar is. Dat maakt voor de pastoraal een groot verschil, want dan kan men mensen op weg helpen, dienstig zijn om de stappen te zoeken en te ontdekken hoe men die liefde van binnenuit duurzaam, onverbreekbaar maakt. Bv. als men de belofte in het huwelijk uitspreekt. In de tekst van de paus is er ook aandacht voor de belofte. In de traditie is hiervoor weinig aandacht, want men doet normatief en het wordt opgelegd. De belofte is scheppend voor het perspectief van de van binnenuit komende onverbreekbaarheid. Het proces van de belofte is in de huwelijkspastoraal van cruciaal belang.

d. Vruchtbare liefde (hoofdstuk 5)

Ook al zit de paus vast aan een aantal dingen i.v.m. *Humanae Vitae*, toch is het duidelijk dat hij een verschuiving maakt door de klemtoon te leggen, op **verantwoord ouderschap** gebaseerd op de principiële openheid voor kinderen (nrs. 167, 222). Het gaat er bij de paus niet om dat mensen kinderen krijgen omdat men moet kinderen krijgen. Kinderen krijgen moet een uitdrukking zijn van een verantwoordelijke omgang –en daar speelt *Gaudium et Spes* een zeer belangrijke rol- met criteria, met elementen, om daarover te oordelen in eer en geweten. In de visie van *Gaudium et Spes* is het geweten het scharnierpunt voor de toepassing van het verantwoord ouderschap. De Kerk heeft daar een prachtig model, gebaseerd op Pius XII van 1951 die toen sprak over bewust, verantwoord ouderschap op basis van indicaties. Koppels oordelen of het verantwoord is kinderen te hebben en men houdt daarbij rekening met indicaties. Dit is een vaststaande boodschap van de Kerk geworden en zeer bevrijdend.

De paus brengt de klemtoon op het verantwoord ouderschap en vandaar zijn aandacht voor zwangerschap (nrs 168-171), maar ook voor onvruchtbaarheid (nr. 178), voor kwesties van adoptie (nr.179), voor de uitdijende vruchtbaarheid (pleegzorg, sociale vruchtbaarheid, de bredere familie...). Zijn visie op man-vrouwverhouding, moeder-vaderrollen **blijft wel zeer traditioneel**.

Interessant is hoofdstuk 7 over **opvoeding** te lezen in het licht van hoofdstuk 4. En het hoofdstuk 5 over vruchtbare liefde te confronteren met het hoofdstuk 7 over opvoeding. Het is een hoofdstuk waarnaar niemand verwijst. Het hangt in de tekst los van al de rest. In dit hoofdstuk wordt erop gewezen dat de man-vrouwrollen vandaag toch iets flexibeler geïnterpreteerd worden dan vroeger. Dit gaat blijkbaar in tegen de radicale kritiek op genderideologie. Vrouwen kunnen evengoed belangrijke functies en leidinggevende functies op zich nemen. Ook in het gezin. Het is niet alleen de vader die het gezag uitoefent.

Dit hoofdstuk gaat over opvoeding in het algemeen, over seksuele opvoeding en over geloofsopvoeding. Het is heel onbevangen geschreven. Bv. over seksuele opvoeding. Er wordt vooral gewezen op de problemen van de voorlopigheid van relaties, de pornificatie. Maar anderzijds wordt er gesproken over situaties waar mensen seksuele relaties hebben die tot aids of zwangerschap kunnen leiden. De paus ziet dat daarin maatregelen moeten genomen worden maar hij zegt dat men heel de seksuele opvoeding daaraan niet kan vasthangen. Dat verantwoordelijke seksualiteit met de nodige preventie één deel van het verhaal is, maar niet het hele verhaal, waardoor hij niet in een harde affirmatie van de preventie komt. In dat opzicht kan dit hoofdstuk ook helpen.

3. Pastorale uitdagingen i.v.m. huwelijk en gezin

a. Begeleiding naar huwelijk: groeiperspectief

In hoofdstuk 6 zit men in de richting van een groeibenadering met het idee van **de adequate vorming**. Interessant is dat de paus hierrond toch wat twijfelt bij het celibataire priesterschap want de celibataire priesters zijn niet altijd even geschikt om op een goede manier over het huwelijk en gezin te spreken. Vandaar dat hij zegt dat in de seminaries gezinnen en vrouwen in de opleiding een verantwoordelijkheid moeten krijgen. Misschien moet men ook luisteren naar de Oosterse Kerken met gehuwde priesters.

Zijn idee over huwelijk als proces. Het huwelijk als proces in het huwelijk zelf en wat eraan vooraf gaat. Waardoor hij voortdurend spreekt over een progressie, een initiatie, een groei en waarin hij aandacht besteed aan de **huwelijksvoorbereiding, de voorbereiding van de huwelijksviering**, zijn

suggestie om Valentijnsdag door katholieken en priesters wat alternatief te laten beleven en de vraag om de *verloving*, en het procesmatige onderweg zijn naar het huwelijk meer aandacht te geven.

Mijn **vraag** is dan: Moeten wij niet zoeken naar een gefaseerde huwelijksvoorbereiding, niet alleen inhoudelijk, maar ook ritueel? Wat veronderstelt dat we een andere visie ontwikkelen op het sacrament. In de traditionele sacramentologie zit alles van het huwelijkssacrament in dat ene moment. Terwijl we heel goed beseffen en beleven dat het sacramentele een dynamisch gebeuren is ook in verband met het huwelijk. Bv. de verlovingsviering heeft eigenlijk reeds deel aan het sacramentele.

Op moreel vlak heeft de paus geen enkele moeilijkheid om te erkennen dat in een samenwonen, onderweg zijnde naar het huwelijk reeds een sacramentele dynamiek zit, want het deelt reeds in de huwelijksliefde die op komst is. Moreel is het blijkbaar gemakkelijker om het dynamisch, participatieve in het proces te erkennen dan op het sacramentele vlak. Hier zit een uitdaging in.

Bij *echtscheiding en relatiebreuk* besteedt de paus uitvoerig aandacht aan de ervaring van de *crisis*. Hij vindt dat crisis deel uitmaakt van de relatie. Dat vooraleer men het heeft over relatiebreuk en scheiding en de eventuele discussie over hertrouw, men veel meer aandacht moet hebben voor de elementen van crisis als groeimogelijkheden, als uitdaging, maar ook soms als blok aan het been en wat er kan vastlopen. Dat men daar in de pastoraal moet aanwezig zijn om mensen te helpen crisisen te zien, te beleven en er uit te leren. Van daaruit gaat de aandacht van de paus naar de hertrouwd. Het is voor hem zeer duidelijk dat de zorg voor echtgescheiden hertrouwd nooit, -wat sommigen wel beweren- een ontkenning betekent van de onverbreekbaarheid van het huwelijk.

b. Zgn. ‘irreguliere situaties’: begeleiden, onderscheiden, integreren (hoofdstuk 8)

Realistisch vertrekpunt

In de context van het huwelijksgezin –binnen het traditionele kader, het gaat hier niet over homoseksualiteit- moeten we aandacht hebben voor drie belangrijke situaties: diegenen die enkel burgerlijk gehuwd zijn, de louter samenwonenden met stabiliteit en echtgescheiden hertrouwd.

In die context zegt de paus zelfs uitdrukkelijk dat men moet ophouden de taal van de zonde te gebruiken. ‘Daarom is het niet meer mogelijk te stellen dat allen die zich in een ‘irreguliere’ situatie bevinden, leven in staat van doodzonde –dat is wel het geval volgens de Universele Catechismus-, en dus verstoken zijn van de heiligmakende genade’ (nr. 301). De paus gebruikt heel traditionele taal, maar het is wel radicaal wat hij zegt. Dit is echt nieuw, dit staat niet in de synodetekst.

Een kleine reflectie. We moeten opletten te denken dat het idee van de barmhartigheid alles bepalend is. Want als men enkel op de barmhartigheid speelt en dit bv. niet verbindt met onderscheiding en met wat de paus vanuit Thomas van Aquino zegt over de algemene regels en de toepassing van de regels, zijn al diegenen die falen sukkelaars. Daar kan men in de pastoraal ook niet mee verder. We moeten zorgen dat we in onze pastoraal vanuit de barmhartigheid, de waardigheid van de mensen, hun overtuiging en hun zoektocht inhoudelijk erkennen en niet afdoen als medelijden hebben met. De kans die vanaf het begin van de synode en de synodeondervraging aanwezig was, is een gemiste kans gebleven. Door de ondervraging -iedereen vond de vragenlijsten te moeilijk maar ze waren heel reëel-, waarbij men echt vroeg wat men dacht, wat de praktijk was i.v.m. verschillende punten zoals homoseksuele relaties, contraceptie en verantwoord ouderschap, onverbreekbaarheid heeft men inzicht gekregen, vanuit kerkgemeenschappen over bijna heel de wereld, van hoe mensen ook afwijkend denken en dat dit vaak echt gegrond is. Dat daar gronden voor zijn die overtuigingskracht hebben en dat men niet ophoudt een goede katholiek te zijn omdat men anders denkt. Het risico blijft dat wanneer iemand ‘heterodox’ denkt als een slechte katholiek wordt afgedaan. Dus is dat een gemiste kans. Het komt een paar keer in de tekst voor. Er wordt gezegd: ‘ze waarden niet ten volle het inzicht van de Kerk. Maar onze barmhartigheid moet hen helpen het te verstaan zodanig dat ze overtuigd geraken’.

Het punt is dat de mensen niet overtuigd zullen geraken, omdat ze anders denken vanuit een andere opvatting over menselijk handelen, vanuit een andere visie op de dynamiek van de liefde en over vruchtbaarheid. Dat gesprek is aanwezig in de synodetekst maar niet rechtstreeks, is aanwezig door het beroep dat de paus doet op het persoonlijk geweten. Het is niet voldoende, maar het is wel een buitengewone belangrijke stap vooruit.

Pastorale zorg volgens de gradualiteit

Het persoonlijk geweten brengt de paus in via het idee van de gradualiteit. De synode van 2015 heeft het progressief idee van de **wet van de gradualiteit** zoals Johannes-Paulus II in 1981 na de synode van het gezin geformuleerd heeft, geen erkenning meer gegeven. Maar volgens de huidige paus is de wet van de gradualiteit een wezenlijke dynamiek van alle pastorale zorg. Men krijgt het idee van ‘de onderscheiding van constructieve (nr. 292) elementen die menselijke en spirituele groei naar evangelisch ideaal bevorderen’ – ‘zoeken naar tekens van waarachtige liefde die op hun manier al Gods liefde weerspiegelen’ (nr. 294). (Zie AL hfst. 3 nr. 78). De paus voert uitdrukkelijk een eerherstel in voor de wet van de gradualiteit van paus Johannes-Paulus II. Hij interpreteert het op zijn manier en heeft het over ‘de geleidelijkheid in het prudentieel oordelen en handelen van wie niet in staat is de objectieve eisen van de wet van de integrale liefde te begrijpen, te waarderen of waar te maken’ (nr. 295). Dat is wat de dubbelsynode 2014-2015 de ‘goddelijke pedagogie’ noemde (AL nrs. 78, 297).

Het is duidelijk dat de paus niet zo zeer in de lijn van de twee synodes het idee van de goddelijke pedagogie centraal wil stellen. Want hij vindt dit spiritualistisch, theologisch begrip te hoog gegrepen. Het is een dubbelzinnig begrip. Want goddelijke pedagogie wil zeggen dat men weet hoe God denkt en hoe hij een pedagogie ontwikkelt doorheen de geschiedenis. In een katholieke traditie kan men nooit weten wat een goddelijk pedagogie is, tenzij men menselijk bemiddelt door het idee van de gradualiteit en de groei, maar dat zijn menselijke inzichten. De paus gaat terug naar de menselijke bemiddeling van de wet van de gradualiteit. Hij probeert deze wet binnen te brengen door steeds terug te gaan op ‘het verontschuldigungsparadigma’. Vanaf Evangelii Gaudium is dat zijn stokpaardje. Hij vindt dat men moet meegaan met de mensen, dat men moet begrijpen dat er veel mensen in moeilijke, gekwetste situaties zitten en men de lat niet hoger moet leggen dan wat deze mensen aankunnen. Hier komt het klassieke paradigma van de katholieke traditie nl. men leeft objectief in zonde maar subjectief is men te verontschuldigen. Om de gradualiteit en het meegaan te legitimeren gaat hij terug naar het verontschuldigungsmodel. Als men zegt dat mensen moeten verontschuldigd worden, omdat een aantal factoren in hun persoonlijkheid of in hun sociale, culturele context ontbreken om op een volwassen, verantwoordelijke wijze keuzes te kunnen maken die beantwoorden aan het evangelisch ideaal wil men zeggen dat deze mensen een mogelijksvoorwaarde missen om op een menswaardige manier te kunnen kiezen. Verontschuldiging kan men nooit zonder meer hanteren. Men moet beroep doen -en dat doet de paus ook de facto- op constructieve elementen. Men gaat zoeken naar zaden van groei, naar mogelijkheden van groei die de mens in zich draagt als potentieel. Hier geldt de verontschuldiging niet meer. De verontschuldiging brengt alleen aan dat men van mensen niet het uiterste mag eisen. Men moet begrijpen dat er elementen zijn waar grenzen en gebreken aan vast zitten. Men kan nooit volledig deculpabiliseren want dan is er geen morele situatie meer. Men moet de elementen van groei beklemtonen en gaan kijken –en dat zit wel in de synodetekst en in de exhortatie- naar elementen die aanknopingspunten zijn om de groei van binnenuit bij personen die onderweg zijn, te bevorderen. Dat is volgens mij de juiste interpretatie van de wet van de gradualiteit. De paus (EG & AL) verbindt voortdurend deculpabilisering (verzachtende factoren) met ‘groei-ethiek’ (nr. 305).

Onderscheiding i.v.m. de irreguliere situaties

1. Algemeen

Ten eerste is er de pastorale onderscheiding nl. de pastor, de begeleider, de opvoeder, diegenen die met mensen op stap gaan, moeten niet oordelen, maar leren kijken wat er is en het verhaal leren kennen, de moeilijkheden, de spanningen. Maar ook de elementen voor groei waar mee men op stap kan gaan.

Ten tweede hanteert de paus onderscheiding ook op het vlak van het persoonlijk geweten. Hier gaat hij terug naar Ignatius en naar Thomas van Aquino. In een Ignatiaanse interpretatie van discernimento (onderscheiding) maar ook in een goede christelijke benadering is de onderscheiding niet autonomistisch van ‘ik doe dit uit mezelf, niemand heeft er iets mee te maken’, maar bekijkt men het vanuit zijn ideaal, vanuit de traditie van wat men thuis geleerd heeft, wat ouders, de Kerk, het Evangelie leren, om daar inspiratie uit te halen. Misschien kan men ook inspiratie halen bij bepaalde geestelijke auteurs. Voor de eigen situatie, de eigen context, de eigen omstandigheden waarin men moet leven, is het dan goed dat men, voor tot een beslissing te komen, overlegt met een ander die kan

helpen. Hier komt de biechtvader terug, maar niet als iemand die oordeelt. In de pauselijke opvatting is de biechtvader iemand die raad geeft, die begeleidt. Uiteindelijk komt men persoonlijk tot een eigen gewetensoordeel, dat men dan ook moet volgen.

2. Echtgescheiden hertrouwen (of nieuwe relatie) (nr. 298)

De paus voegt eraan toe dat men soms in **onomkeerbare situaties** kan terecht komen. Nl. men zou kunnen denken vanuit de klassieke leer i.v.m. echtgescheiden hertrouwen dat men te communie kan gaan als men terugkeert naar de vroegere situatie. Johannes-Paulus II wijst erop dat als man en vrouw die kinderen opvoeden en een goed liefdesleven hebben, ook al zijn ze gescheiden en hertrouwd, terugkeren naar de vroegere situatie ze in een nog grotere zonde kunnen terecht komen. Dus is het beter te blijven in de toestand zoals ze is en die goed te ontwikkelen en op een edelmoedige manier hier en nu te beleven wat het beste is om zo goed mogelijk Gods wil en Gods liefdesplan waar te maken. Men moet dus opletten dat door terug te keren naar de vroegere situatie er geen nieuwe situatie van zonde ontstaat.

Verdere uitwerking van het persoonlijk geweten aan de hand van Thomas van Aquino's visie op de verhouding 'wet en onderscheiding', d.i. tussen individuele handelingen en algemene regels (nrs. 304-306). Men heeft in de moraal algemene regels, die zich kunnen uitdrukken op een universele manier bv. men mag niet doden. Het idee van de universele regel en de toepassing op particuliere situaties via de 'secundum rationem', -het is dus geen kwestie van mildheid, van barmhartigheid, maar van kritisch oordeel-, wordt door de paus centraal gesteld.

Men kan dit toepassen op de hele discussie over *Humanae Vitae* en over de contraceptie. Vroeger noemde men dat de epikeia, de billijkheid om te oordelen. Thomas van Aquino zegt: hoe concreter de regel, hoe meer uitzonderingen er op zijn. Hoe meer de noodzaak opduikt van het persoonlijk gewetensoordeel.

In het instrumentum laboris van de synode van 2015 stond een tekst over persoonlijk geweten, die er door de synode zelf is uitgehaald. De paus voert die terug in en sterker dan wat op de synode zelf gesuggereerd is nl. het persoonlijk geweten als onderscheiding, daarbij hanterend dat als men regels moet toepassen goed moet weten dat men ook het gewetensoordeel nodig heeft, want de regel is algemeen geformuleerd en bevat niet alle contextuele omstandigheden en uitzonderingen en moeilijkheden die zich in de realiteit kunnen voordoen. Dat is het gewetensoordeel dat aan mensen is overgelaten. Verantwoord ouderschap of een methode van geboorteregeling. Of van homo's die trouwen. Of van samenwonenden die beslissen om te trouwen. Of van mensen die na een scheiding hertrouwen. Dit valt allemaal onder het, zoals de paus het noemt, 'verlicht geweten'. De paus is niet een denker over barmhartigheid maar is iemand die barmhartigheid koppelt aan de onderscheiding van de geesten, aan de gradualiteit en het belang van het persoonlijk geweten.